

Robert Ehrmann: Strakoničti souvěrci, Ze života Židů na malém městě.

Edice Paměti, sv. 4. Sefer, nakladatelství Federace židovských obcí v ČR, Praha 1998, 132 s.

Žádná kultura, ať už existuje v hranicích jednoho státu nebo v rámci států sousedních, není sama. Její život spoluurčuje obklopení ostatními kulturami. Jsem přesvědčena, že pestré kamínky kultur vytvářejí souladnou mozaiku lidí, člověčenstva. Proto je nutné každý kamínek pečlivě a přitom jemně prozkoumat, aby se necitelností neodštěpil ani úlomek, přitom ho však nelze násilně vyjmout z harmonického celku a vstrčit pod mikroskop vlastní kultury. Vždy je třeba respektovat vlastní podobu kamínku, i když jeho jedinečnost vynikne právě a jedině v celé mozaice.

A tak i český národ má svou kulturu spolu s českými Němci, českými židy, německými židy, Židy v českých zemích (a samozřejmě i s mnoha blízkými a vzdálenějšími sousedy). Zpětně je pak český kamínek uchopitelný v širokém zorném úhlu vnímání všech těchto kultur.

Česká kultura krystalizuje v procesech reaktivních, vstřebávání, modifikacemi, odmítáními. Sebepoznání ve smyslu národním, ale i jakémkoliv jiném skupinovém (zájmovém) a bezesporu i obecně lidském je založeno pochopením i ostatních společností žijících vně české kultury, tedy i židovského společenství.

Zvláště u mladé generace přitom zřejměji v zájmu o židovstvo vystupují ještě další aspirace. Vyplnit si jedno ze stále bílých míst české historiografie i etnologie, a to i po téměř jednom desetiletí, které nás dělí od chvíle odblokovaní nemožnosti vést v odborné

literatuře, na katedrách vysokých škol atd. diskusi o meziethnických vztazích. To je jen jedna z motivací. Důležitější se mi zdá, že čas mládí, krystalizace vlastní identity, její domodelování si jaksi rozumí s židovským úsilím o definici vlastní jsočnosti. A samozřejmě nelze podcenit ani určitý romantismus, uchvácení konkrétním i tušeným domnělým tajemnem. V některých případech by se však hodilo spíše než o zájmu uvažovat o módě: i když i móda může zrodit vůli něco uchopit vnitřně. Bezesporu je však židovství dnes i nástrojem manifestace společenské výlučnosti, zajímavosti. Kromě toho funguje velký rozměr všelidský: závazek lidského soucitu a jeho souputníka: studu (v židovském případě přinejmenším za pasivní, ale i za škodolibou reflexi vyřazování židů z občanské společnosti v českých zemích během druhé světové války). Ve své pedagogické praxi se setkávám s mladými přemýšlivě založenými studenty, kteří se sami označují za židy srdcem, třebaže jejich židovský původ je pro znejistělou třibící se židovskou náboženskou obec nepřijatelný. Ve svých výzkumech jsem ovšem nepokročila tak daleko, abych jednoznačně rozhodla o vůdcím tahu při ztotožňování se se židovskou kulturou.

Pochopit osobitost židů a Židů v Čechách, v jednotě s tím i charakter okolní české společnosti (a nejen jí), na odborné úrovni pomáhá nejen studium vědecké literatury, ale i připravované edice sebe-reflexe židovského postavení uprostřed většinových kultur. Důstojně se mezi ně zařazují také dětské vzpomínky pozdějšího úspěšného podnikatele Roberta Ehrmanna na život nevelké strakonické kile v prvním desetiletí 20. století. Drobné črty vznikaly, stejně jako bezprostřední, malířsky nezkušené dopro-

vodné kresby, se značným časovým odstupem – od první poloviny 50. let do června roku 1956 – jako dárek pro nemocnou Ehrmannovu manželku. Dvojitý pocit samoty: život emigranta v odlišné kanadské kultuře a odloučenost od nejbližších příbuzných (emigrací a smrtí) pomohl vyznít Ehrmannovy vzpomínky, vlastní i vyprávěné bratrem Leopoldem do konečné nostalgicky laděné podoby.

Vědomí dvojího kontrastu: kontrastu stáří a dětství, respektive vstupních fází života ve chvíli bilancování, násobeném úzkostí z ubývání fyzických i psychických sil, odchodu příslušníků ve stejných společenských podmínkách formované generace, právě tak jako kontrastu v postavení židů na malém městě v době Ehrmannova dětství, v období demokratické první republiky a řešení tzv. židovské otázky v protektorátu, ježmuž padla za obětí Ehrmannova matka a prvorozený bratr, jsou neviditelnou součástí vyprávění. Psycholog by přitom nejlépe odpověděl na otázku, zda vytěsnit rušivé vztahy z dětství – Ehrmann, narozený roku 1894, nemohl zůstat nekonfrontován s českým antisemitismem (a přitom jen zmínil nezáviděníhodné postavení židovského hauzírníka na vesnici po tzv. hilsneriádě) – není součástí přirozené duševní hygieny.

Ehrmannovy vzpomínky na Strakonice v rakousko-uherské monarchii však vypovídají o klidném křesťansko-židovském soužití, o tichém respektování jinakosti židovské komunity, o větších darovaných z křesťanské zahrady na Šavuot, maximálně o pochopitelném konkurenčním pnutí mezi židovskými a křesťanskými obchodníky, o křesťanském obrázku židovského obchodníka s textilem – lichváře a židovském obrázku potvory selky – lichvářky prodávající na

trhu vejce, o dětské rivalitě židů a křesťanů (spor židovských dětí o to, zda jsou krásnější Vánoce nebo Chanuka, ústící v dětskou touhu po židovském protějšku malé křesťany obdarovávajícího Ježíška – proroka Eliáše).

Strakonická židovská komunita začíná žít – i když už jen v naší fantazii – zásluhou Ehrmannovy charakteristiky výrazných postav a osobností tamější náboženské obce (kantora, předsedy, jeho zástupce, chasana, rabína, šamesa a socheta, židovského, i když přijímavšího křesť, domácího lékaře), jinak dnes již nenávratně zapomenutých.

Páteří knihy je však reflexe svátků židovského kalendáře (Roš hašana /Roš hašónó/, Jom kipur, Sukkot, Chanuka, Simchat tóra /Simchas tóra/, Purim /Púrim/, Pesach /Pésach/, Šavuot, Tišab'v /Tišebov/, Šabbat /Šabat/); samozřejmě z pozic dětského vnímání světa. Institute židovských slavností a podobně i židovské rituální kuchyně, v nichž nejzřetelněji vyniká osobitost integrované, byť vnitřně hierarchizované náboženské komunity, však zároveň odrážejí v Čechách v 90. letech 19. století prokazatelně českými židy programově nastoupený proces tzv. modernizace židovského náboženského ritu. (Svémi vlásečnicemi sahá ovšem až před rok 1848.) Trend, k jehož hodnocení se dnešní bolestně se obnovující nepočetná znejistělá židovská komunita staví s neskrývaným odmítáním (ve svém vysoce zajímavém doslovu Arno Pařík píše o úpadku života starých „venkovských“ židovských obcí), se projevoval na maloměstě především přijímáním některých tradic české křesťanské kuchyně (bezmasý páteční oběd), uvolňováním přísných pústů v neortodoxních židovských rodinách, vřazováním tzv. udobřovacích formulí převzatých

od křesťanských spolužáků židovskými chlanci na konec bohoslužby vpředvečer Dne smíření, ale i rušením zákazu konzumace v tradiční židovské kuchyni zapovězených potravin (s jemným humorem, sotva postřehnutelnou sebeironií, tak typickou pro vyjadřování židovských intelektuálů, líčí Ehrmann svého hypochondrického tatínka – obchodníka s galanterním zbožím, jemuž pokřtěný židovský lékař „předepsal“ vepřovou šunku). Podle generace Roberta Ehrmanna, typického českého žida předválečného období, nešlo přitom rozhodně o neodpustitelný přečin proti víře, ale spíše o historiku k pousmání. Samozřejmě české židovství si mohlo „dovolit“ luxus kontaktního překrývání, aniž se obávalo o ztrátu vlastní identity. A ještě více – postupující českožidovské hnutí mající za cíl přeměnu jsočnosti českého žida v jsočnost Čecha židovského vyznání v 90. letech reagovalo na dvojí slavení svátků, respektive paralelní přijetí křesťanského zvykového kalendáře jako na prostředek kýženého sblížení se židovského a křesťanského světa. Tato modernizace se však Strakonic Ehrmannova dětství nedotkla. Zrychlený tep doby se v jeho vyprávění ozývá spíše v osamělém postavení starých nepracujících židů, pro něž byla bohoslužba především chvílí úniku před nelibostí jejich snachy, syna nebo zetě. Ze stejného soudku jsou vzpomínky na chování židovských žen při bohoslužbách: brebentících i kajících se. I tímto způsobem se Ehrmannovi podařilo vylíčit nejen poetičnost židovských svátků, ale i spolu-přítomnost každodennosti, starosti i chybování lidského bytí.

Blanka Soukupová

Žena z pohledu etnologie, edtoři – Hana Hložková, Milan Leščák,

Bratislava 1998

Sborník *Žena z pohledu etnologie* se ve velmi širokém záběru věnuje problematice ženy v různých oblastech společenského i rodinného života. Vznikl jako výsledek pracovního semináře, který se pod názvem *Žena a ženský princip vo folklóre a v obradoch* konal ve dnech 7. – 8. října 1997. Seminář uspořádala Katedra etnologie FF UK v Bratislavě ve spolupráci s Ústavem etnologie SAV a se Slovenskou národopisnou spoločnosťou pri SAV.

Úvodní příspěvek K. Jakubíkové pod názvem „*Gender study*“ a *etnológia* otevřel projednávanou problematiku z obecnějšího pohledu a nastínil témata (práce a zaměstnání, bydlení, oděv, strava, sociální kultura, sexuální život, rodina, obřady a obyčeje), která jsou nejvíce potřebná zpracovat z hlediska „rodového studia“ v konkrétních etnologických výzkumech.

Další referáty se soustředily na konkrétnější aspekty kulturně společenské, zvykoslovné, emancipační, náboženské a značný prostor byl věnován příspěvkům folkloristickým. Na dichotomii ženského a mužského principu ve výročním zvykosloví, respektive roli ženy v obřadní kultuře vůbec, se zaměřily V. Feglová a A. Navrátilová. Právnímu postavení žen v Uhersku se věnovala S. Kovačevičová, dívčím spolkům v tradičním venkovském společenství D. Luther a na specifické téma žen zabývajících se „čarováním“ se soustředil J. Zajonc.

Otázkami emancipace a zvláštností veřejných aktivit českých žen, žijících od poloviny 19. století na území Spojených států, ve srovnání s jejich